

УДК 330.366

Віталій СЕРЖАНОВ

*кандидат економічних наук, доцент,
декан економічного факультету Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
e-mail: shkirka2002@ukr.net*

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

У статті встановлено, що за найгострішої потреби в інвестиціях і наявності значних вільних фінансових ресурсів немає умов для їх прибуткового використання. Визначено, що для здійснення сталого та рівноважного розвитку національної економіки, що відповідає цілям розвитку України в рамках глобалізаційних процесів, її інвестиційна політика повинна бути спрямована на формування та ефективне використання інвестиційного потенціалу. Доведено, що побудову дієвої і ефективною економіки неможливо здійснити, дотримуючись сформованої на даний момент експортно-сировинної моделі економічного розвитку.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна політика, потенціал, державне регулювання, оцінювання, ефективність.

Попередні два десятиліття економічних трансформацій не сприяли розвитку інвестиційної активності в нашій країні. На жаль, державна інвестиційна політика зводилася до досягнення нагальних та короткострокових інтересів фіскального характеру, а не до вирішення довгострокових завдань модернізаційної перебудови та перетворення економіки. Дані питання ускладнилися внутрішніми воєнними конфліктами, відстоюванням територіальної цілісності та зміщенням пріоритетів.

Серед українських учених, які внесли свій вклад в дослідження розвитку національної економіки, її потенціалу впливу державного втручання в економічні процеси присвячено праці відомих вітчизняних учених: В. Гейця, С. Єрохіна, М. Єрмошенка, А. Пересади, І. Штулер та ін. Також в вітчизняних економічних дослідженнях активно розглядаються проблеми, що стосуються інвестицій, формування інвестиційної політики держави, інструментарію та механізму впливу інвестицій на економічний розвиток країни. Серед більшості науковців варто виділити дослідження: І. Бланка, С. Ілляшенка, М. Денисенка, А. Музиченка та інших.

Постановка завдання полягає в тому, що в умовах глобалізації першочерговим є вирі-

шення завдань рівноважного економічного розвитку національних економік та своєчасного реагування на внутрішні політичні та економічні потрясіння. Вирішальну роль у формуванні національної інвестиційної політики відіграє аналіз інвестиційного потенціалу національної економіки. Дана проблематика без чіткого визначення пріоритетів втрачає конкретність та цілеспрямованість в досягненні поставленої мети.

Мета статті полягає у аналізі інвестиційного потенціалу національної економіки та дослідженні ефективності його використання.

Один з аспектів інвестиційної ситуації, що склалася в країні можна охарактеризувати як ситуація «інвестиційної пастки» – за найгострішої потреби в інвестиціях і наявності значних вільних фінансових ресурсів немає умов для їх прибуткового використання.

Для України в даний час характерний розрив в ланцюжку «заощадження – інвестиції», що є серйозною проблемою для всієї національної економіки. За останні п'ять років відбулися значні коливання в інвестиціях, що були залучені в національну економіку з іноземних джерел. Динаміка та суми прямих іноземних інвестицій в Україну за період 2011–2016 роки наведена на рис. 1.

Сума залучених в 2016 прямих іноземних інвестицій становила майже 45 млрд дол. США. В українську економіку в 2015 році було залучено найменшу суму за період 2011–2016 роки в розмірі 43 371 млн дол. США, тобто сума залучених інвестицій зросла на 3,27% і становила 44 790,7 млрд дол. США. У 2013 році українська економіка отримала найбільшу суму іноземних інвестицій в порівнянні за останні 5 років – 58 156,9 млрд дол. США. За 2011–2013 роки відбувалося зростання сум надходжень від прямих іноземних інвестицій, однак після кризового 2013 року темпи залучення прямих іноземних інвестицій скоротилися на 20%. Це відбулося через ряд політичних та економічних причин: воєнні дії на Сході країни, окупація АР Криму, інфляційні процеси, відсутність реформ тощо.

Для здійснення сталого та рівноважного розвитку національної економіки, що відповідає цілям розвитку України в рамках глобалізаційних процесів, її інвестиційна політика повинна бути спрямована на формування та ефективне використання інвестиційного потенціалу.

Інвестиційний потенціал можна розглядати з позицій двох протилежних точок зору:

- по-перше, як категорію, що визначає попит на інвестиційні ресурси;
- по-друге, як категорію, яка описує пропозицію інвестиційних ресурсів.

Прихильники першої точки зору при оцінці інвестиційного потенціалу акцент роблять на показниках, що характеризують його використання, таких, як: кількість і вартість

інвестиційних проектів, або рівень інвестицій у формі капітальних вкладень.

Прихильники другої точки зору, характеризують інвестиційний потенціал як максимально можливу сукупність всіх власних ресурсів, які можуть бути використані для забезпечення інвестиційної діяльності. В зв'язку з цим при оцінці інвестиційного потенціалу використовуються показники, що характеризують його складові: основні фонди, природні, трудові та грошові ресурси. Останні сприяють взаємодії і ефективному використанню в інвестиційній діяльності факторів виробництва шляхом трансформації в найбільш необхідні з них.

Провести точну оцінку інвестиційного потенціалу національної економіки досить складно, так як до його складу входять різноманітні показники, які можуть оцінюватися як у вартісних, так і в фізичних одиницях. Однак, провівши дослідження динаміки кожного з цих елементів, і порівняльний аналіз з аналогічними показниками розвинених економік, можна отримати загальне уявлення про обсяг, структуру і тенденції зміни інвестиційного потенціалу певної економіки.

Повноцінна перебудова національної економіки неможлива без технічного переозброєння виробничих потужностей. В цьому відношенні інвестиційна політика, однією з головних цілей якої є стимулювання інвестиційної діяльності, котра здатна прискорити процес як кількісного, так і якісного оновлення національної економіки.

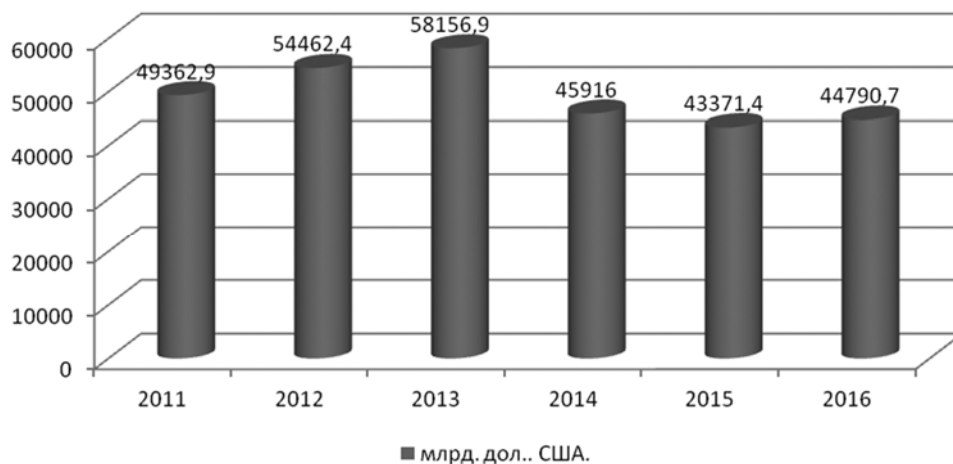

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в Україну за період 2011–2016 роки

Джерело: побудовано автором.

Доволі складно оцінити такий елемент інвестиційного потенціалу, як природні ресурси. Причиною тому є те, що більшість складових природних ресурсів оцінюється в фізичних одиницях: тоннах, кубічних метрах і т.п., і доволі часто, не мають вартісного еквівалента. Також, складно простежити динаміку зміни природних ресурсів. По-перше, тому, що Україна має значні запаси природних, по-друге, оцінка різних складових проводиться з різною періодичністю. Однак, спираючись на експертні оцінки у фізичному вираженні одних ресурсів і оцінки вартісних обсягів запасів інших, можна стверджувати, що інвестиційна діяльність в Україні не відчуває нестачі в природних ресурсах, як елемента інвестиційного потенціалу, існують лише регіональні диспропорції в їх розподілі. Більш того, Україна до цього часу експортує значну частину необроблених природних ресурсів, тим самим знижуючи свій інвестиційний потенціал. Але проблема експорту саме сировини з України, а не продукції з доданою вартістю є предметом окремих дискусій та досліджень.

Економічне зростання позначилося і на трудових ресурсах: до початку економічної кризи 2008 року була помітна тенденція зниження чисельності безробітних і збільшення середньорічної чисельності населення, зайнятого в економіці. Однак, з урахуванням того, що чисельність населення в працездатному віці не збільшується, а в останні роки помітно її деяке зниження, виникає нестача трудових ресурсів, що підтверджується значним зростанням внутрішнього міграційного

приросту населення зміною регіонального розміщення, що обумовлено військовими діями на Сході країни.

Таким чином, інвестиційна політика України по відношенню до окремих складових інвестиційного потенціалу повинна бути спрямована в першу чергу на:

- по відношенню до технічних ресурсів – формування і оновлення основних та виробничих фондів;
- по відношенню до природних ресурсів – ефективне використання природних ресурсів;
- по відношенню до трудових ресурсів – на їх підтримку, підвищення якості та формування переважно за рахунок населення.

Одним з центральних показників використання інвестиційного потенціалу є еквивалент вивезення капіталу з національної економіки за кордон. Співвідношення обсягів вивезеного з країни капіталу і обсягів іноземних інвестицій в національну економіку може дати чітке уявлення про те, наскільки інвестиційний клімат сприятливий для капіталовкладень в порівнянні з іншими країнами, а також про те, наскільки ефективні інструменти інвестиційної політики, що стимулюють інвестиційну діяльність усередині національної економіки.

Унаслідок недостатнього реформування економіки в перехідний період зараз спостерігається концентрація українського експорту на товарах з низьким рівнем доданої вартості. Український експорт стає все менш диверсифікованим, а частка продукції чорної металургії, мінеральних продуктів, продукції

Таблиця 1

Динаміка структури товарного експорту України у 2005–2016 рр., %

Товарні групи	2005	2008	2011	2014	2015	2016
Живі тварини; продукти тваринного походження	2,1	1,2	1,4	1,9	2,2	2,1
Продукти рослинного походження	4,9	8,3	8,1	16,2	20,9	22,3
Жири та олії	1,7	2,9	5,0	7,1	8,7	10,9
Готові харчові продукти	3,8	3,8	4,3	5,7	6,5	6,7
Мінеральні продукти	13,7	10,5	15,0	11,3	8,1	7,5
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	8,7	7,5	7,9	5,7	5,6	4,3
Недорогоцінні метали та вироби з них	41,0	41,2	32,3	28,3	24,8	22,9
Машини й механічне обладнання	8,3	9,5	9,9	10,5	10,3	10,0
Транспортні засоби та шляхове обладнання	4,8	6,5	5,6	2,7	1,8	1,5
Інше	11,0	8,6	10,5	10,6	11,1	11,8

Джерело: [1].

хімічної промисловості і продуктів рослинного походження визначає динаміку обсягів загального експорту (табл. 1).

З наведених у табл. 1. даних видно, що останнім часом простежується тенденція до скорочення у структурі експорту частки недорогоцінних металів (з 41% у 2005 р. до 22,9% у 2016 р.), продукції хімічної галузі (з 8,7 до 4,3% відповідно) і транспортних засобів (з 4,8 до 1,5%). Однак це компенсується зростанням частки продукції рослинного походження (з 4,9% до 22,3%), насамперед за рахунок зернових, а також жирів і олій (з 1,7 до 10,9%).

Отже, можна зробити висновок, що побудову дієвої і ефективної економіки неможливо здійснити, дотримуючись сформованої на даний момент експортно-сировинної моделі економічного розвитку. На жаль, існуюча сировинна орієнтація експорту викликає гостру залежність розвитку економіки від світових цін на сировинні ресурси; темпи зростання інвестицій, незважаючи на випередження темпів зростання ВВП, недостатні для якісної модернізації основних та виробничих фондів, у тому числі з причин зниження розвитку машинобудування і високу вартість імпортного обладнання внаслідок заниженого обмінного курсу національної валюти. Також має місце відносно більш висока інвестиційна активність в сировинних галузях економі-

ки і галузях природних монополій. У той же час спостерігається явно недостатнє інвестування в розвиток високотехнологічних наукомістких галузей, що закріплює сформовані структурні диспропорції і консервує переважно сировинний, тип економіки.

Однак, незважаючи на значне пожвавлення інвестиційної активності в національній економіці до 2013 року Україна займає місце чистого експортера сировини, капіталу або нетто-кредитора. Це викликає збільшення дефіциту національних інвестицій, посилює кризові явища в сьогоденні і, безсумнівно, перешкоджає здійсненню побудови сучасної ефективної економіки.

На жаль, державна інвестиційна політика з часів незалежності зводилася до досягнення нагальних та короткострокових інтересів національної економіки. Економічні трансформації та перебудови не сприяли розвитку інвестиційної активності в нашій країні. Першочерговість вирішення поточних проблем усунули пріоритет у вирішенні довгострокових завдань модернізаційної перебудови та перетворення економіки. Відповідно, здійснений в даній статті аналіз інвестиційного потенціалу національної економіки та його використання беззаперечно доводить роль держави у формуванні інвестиційної політики.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstst.rada.gov.ua>.
2. Гончаренко В. В. Про зміну концепції розвитку системи кредитної кооперації та її можливий вплив на кредитно-кооперативний сектор національної економіки / В. В. Гончаренко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. — № 5 (50). — 2011. — С. 99—107.
3. Грішута А. В. Державна підтримка фінансування інноваційної діяльності в аграрній сфері через механізм кредитної кооперації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_104/20.pdf.
4. Єрохін С. А. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне фахове видання Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського — 2016. — № 13. <http://global-national.in.ua/issue-13-2016>.
5. Звіт національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2015 рік — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
6. Соціально-економічний розвиток України за січень-липень 2017 року / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Стан інвестиційної діяльності в Україні / Інвестиційна діяльність в Україні від 23.-2.2016 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
8. Романенко А. Активізація державного інвестування в сучасних умовах / Формування ринкових відносин в Україні. — 2014. — № 6. — С. 29—39.
9. Публічний звіт про діяльність національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2016 рік — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
10. Штулер І. Ю. Теоретичні підходи до процесу залучення прямих іноземних інвестицій / І. Ю. Штулер / Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 5 (131). — С. 102—108.
11. Штулер І. Ю., Сержанов В. В. Вплив інвестиційної політики на гомеостазис національної економічної системи крізь призму інновацій [Електронний ресурс] / І. Ю. Штулер, В. В. Сержанов // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. — 2016. — № 2. — Режим доступу до журналу: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/2-2016-ukr>.
12. Яркова Н. І. Роль органів державної влади в інвестиційному процесі / Н. І. Яркова, О. П. Яковенко // Економіка будівництва і міського господарства. — 2012. — Том 8. — № 2. — С. 89—100.

References

1. Gosudarstvennaya sluzhba statistiki [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa: <http://www.ukrstst.rada.gov.ua>.
2. Goncharenko V. V. Ob izmenenii kontseptsii razvitiya sistemy kreditnoy kooperatsii i yeye vozmozhnoye vliyaniye na kreditno-kooperativnyy sektor natsional'noy ekonomiki / V. Goncharenko. — Nauchnyy vestnik Poltavskogo universiteta ekonomiki i trgovli. — № 5 (50). — 2011. — S. 99—107.
3. Grishuta A. V. Gosudarstvennaya podderzhka finansirovaniya innovatsionnoy deyatel'nosti v agrarnoy sfere cherez mekhanizm kreditnoy kooperatsii [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_104/20.pdf.
4. Yerokhin S. A. Problemy privlecheniya inostrannykh investitsiy v ekonomiku Ukrainy // Global'nyye i natsional'nyye problemy ekonomiki. Elektronnoye spetsializirovannoye izdaniye Nikolayevskogo natsional'nogo universiteta im. V. A. Sukhomlinskogo. — 2016. — № 13. <http://global-national.in.ua/issue-13-2016>.
5. Otchet natsional'noy komissii, osushchestvlyayushchey gosudarstvennoye regulirovaniye v sfere rynkov finansovykh uslug 2015 god. — Rezhim dostupa: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
6. Sotsial'no-ekonomicheskoye razvitiye Ukrainy za yanvar'-iyul' 2017roku / Gosudarstvennaya sluzhba statistiki [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Sostoyaniye investitsionnoy deyatel'nosti v Ukraine / Investitsionnaya deyatel'nost' v Ukraine ot 23-2.2016 // Ministerstvo ekonomicheskogo razvitiya i trgovli Ukrainy. [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa: <http://www.me.gov.ua>.
8. Romanenko A. Aktivizatsiya gosudarstvennogo investirovaniya v sovremennykh usloviyakh / F ormuvannya rynochnykh otnosheniy v Ukraine. — 2014. — № 6. — S. 29—39.
9. Publichnyy otchet o deyatel'nosti natsional'noy komissii, osushchestvlyayushchey gosudarstvennoye regulirovaniye v sfere rynkov finansovykh uslug za 2016. — Rezhim dostupa: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
10. Shtuler I. Y. Teoreticheskiye podkhody k protsessu privlecheniya pryamykh inostrannykh investitsiy / I. YU. Shtuler / Aktual'nyye problemy ekonomiki. — 2012. — № 5 (131). — S. 102—108.
11. Shtuler I. Y., Serzhanov V. V. Vliyaniye investitsionnoy politiki na gomeostazis natsional'noy ekonomicheskoy sistemy skvoz' prizmu innovatsiy [Elektronnyy resurs] / I. Y. Shtuler, V. V. Serzhanov // Vostochnaya Yevropa: ekonomika, biznes i upravleniye. — 2016. — № 2. — Rezhim dostupa k zhurnalu: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/2-2016-uk>.
12. Yarkova N. I. Rol' organov gosudarstvennoy vlasti v investitsionnom protsesse / N. I. Yarkova, A. P. Yakovenko // Ekonomika stroitel'stva i gorodskogo khozyaystva. — 2012. — Tom. 8. — № 2. — S. 89—100.

Сержанов В. В. Анализ инвестиционного потенциала национальной экономики и его использование

В статье установлено, что при острой потребности в инвестициях и наличии значительных свободных финансовых ресурсов условий для их прибыльного использования нет. Определено, что для осуществления устойчивого и равновесного развития национальной экономики, соответствующей целям развития Украины в рамках глобализационных процессов, ее инвестиционная политика должна быть направлена на формирование и эффективное использование инвестиционного потенциала. Доказано, что построение действенной и эффективной экономики невозможно осуществить, следуя сложившейся на данный момент экспортно-сырьевой модели экономического развития.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная политика, потенциал, государственное регулирование, оценивание, эффективность.

Serzhanov V. V. Analysis of investment potential of the national economy and its use

The article establishes that for the most urgent investment needs and the availability of significant free financial resources there are no conditions for their profitable use. Ukraine is currently characterized by a gap in the chain of «savings – investment», which is a serious problem for the entire national economy. Over the past five years, there have been significant fluctuations in investments that were involved in the national economy from foreign sources. It has been determined that in order to achieve sustainable and equilibrium development of the national economy, which corresponds to the goals of Ukraine's development within the framework of globalization processes, its investment policy should be directed at the formation and efficient use of investment potential. In order to achieve a sustainable and equilibrium development of the national economy that meets the goals of Ukraine's development in the framework of globalization processes, its investment policy should be directed towards the formation and efficient use of investment potential. It is proved that construction of effective and efficient economy can not be carried out, following the currently formed export-raw material model of economic development. Unfortunately, the existing raw material orientation of exports causes a sharp dependence of economic development on world prices for raw materials; despite the fact that GDP growth rates are outstripping, the growth rate of investments is not sufficient for qualitative modernization of fixed assets and production funds, including for reasons of lower development of mechanical engineering and high value of imported equipment due to the low exchange rate of the national currency. Also, there is a relatively higher investment activity in the raw materials sectors of the economy and in the sectors of natural monopolies. At the same time, there is clearly insufficient investment in the development of high-tech science-intensive industries, which fixes the formed structural imbalances and preserves mostly raw materials, type of economy.

The analysis of the investment potential of the national economy and its use, carried out in this article, undoubtedly proves the role of the state in the formation of investment policy.

Key words: investment, investment policies, potential, government regulation, evaluation, efficiency.

Стаття надійшла до редколегії 10.11.2017